

ACC. N:R M. 14560: 1-42.

Landskap: Småland Upptecknare: Ingeborg Johansson, Markaryd
Härad: Sunne Berättare: "
Socken: Markaryd Berättarens yrke: husföreståndarinna
Uppteckningsår: 1958 Född år 1898 i Hinneryd

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Begravning. s. 1-42.

Lu F 70

Begravning

Kieklidens begravningsskick skiljer sig väsentligt från
förra dagars, icke endast beträffande själva begravning-
högtiden, utan vissa sedvänjor och bruk som i äldre tid varit
förknippade med ett dödsfall och nog iakttagas. Har man
i nyare tid i de flesta fall behållit ett helt utskick.
Vissa detaljer från äldre tids begravningsskick förekommer
naturligtvis ännu. Såsom det, att det tillhör den dödes när-
maste anföringa eller eventuellt bästa vän, att fräddela
övriga släktingar och anförvanter om dödsfallet.

Det är en given sak, att dessa böra få veta förhållandet emellan
man förslager sig flaggning på halv stång eller, att man
inför dödsannons i tidningen. Sådant förkom emellertid
aldrig för. Den som skulle tillkänna dödsfallet kunde
ibland få gå både en och två mil, ty att skicka bud på annat
sätt kunde eller inte förekomma i sådana fall.

Herrens i byn, spordes nyheten ganska fort. Vågen hade
sett, att en vit duk eller ett lakan var hängd för fönstret

i något av rummen och gemast började man reflektera över
allt det dödsfall. möjligen har införskaffat där.

Detta bekräftades ytterligare, sedan man sett de två svartblåda
kvinnor som här i bygden under många år hade besunnat
syns "kläda liket" kommo gående just ut det hållet.

I äldre tid, tillämpades denna ceremoni så snart som
möjligt, men innan dess, hade den dödes anhöriga haft
de sedvanliga bestyrren som alltid förekom vid dödsfall.
Det hette: "att lägga den döda till rätta", vilket betyder,
att taga bort huvudkudden, se efter att den dödes ögon
voro slutna. För att uppnå ett gott resultat huvudlag, brukade
man lägga en större peng på ögonlocket. En viktig detalj
i dessa bestyr var, att rummen var ordentligt hoptryckt och
dessa förvisade man sig om, genom att binda en nånduk
om hakan och knyta den hårt över hjässan.

Med en vit duk över ansiktet, skulle nu den döde ligga
i bädden tills likklädeskvinnorna hade suttit. Nu var det
deras tur att taga vid och ytterligare bereda den döde till begravning.

eller som det hette: "göra honom eller henne den sista
fränsken". Någon av husets folk smekte naturligtvis hjälpa till
att lyfta den døde ur bädden, men självt var det de främmare
de som från och med nu, togo saker om hand. På ett
sofflock hade man placerat den døde och sedan man försatt
sig med nödiga ingredienser till förekanen det, stängdes dörren
och ingen obehörig hade tillträde till rummet.

Ätt de gamla hade sin likutskyrrel liggande fräddig i många
år veta vi bestämt och enen menade, att det hörde till god
ordning, ja, att det var rent av vart och ens plikt, att om-
besörja att sådant fanns till hands då det behöfdes.

Så sent som i vårt århundrade har det förekommit, att
man hade denna uppfattning. Min farmors dog 1908 och
var vid sin död sjuktioser än, men hennes länge hennes
likutskyrrel från det minsta till det största/legat där i
byskåden ved däremot ingen. Man antas, att hon redan
i sin krafts dagar, hade haft detta i åtanke, ty alla "pjällfarna"
som det heter, vore gulnade av ålder. Den s.k. "dagsarkiv"

var sydd av hemvävel linne och varje söm i densamma var
sydd för hand. Tröjan, eller natttröjan som den också hette,
var därmed av tunnare tyg. I alla dessa vita tyg, kallades
i äldre tid för sockerduk och man använde det endast till
finare sömnad. Den hemvävade spetsen, som pryddes natttröjan
fram till och på ärmarna gjorde, att plagget var riktigt vackert
och det vill synas som man varit angelägen om, att det hela
skulle vara perfekt alltigenom. Således fästades ju heller
de hemstrikade vita bomullstrumporna, även dessa ett verk
av farmors flitiga händer.

Att farmors likklädsel även kunde upprättas komplett då den
behövdes, hade farmor också sörjt för i god tid. Hon
dog nämligen tre år tidigare och hon var alltså själv med
om att plocka fram dessa, för oss att se, vemodiga plagg.

Men på samma gång vill det också synas som, att dessa
gamla gudfruktiga människor, på ett alldeles särskilt sätt,
hade velat göra psalmistens ord till sina, där det heter:

4 "Flere lå oss betänka att vi dö mänske, att vi må vara förståndiga"

Is det gäller mannens likklädsel, vill det synas som
man hade fördragit äldre begagnade underkläder, ty såväl
här till farfars som på andra ställen, var det liksom en
given sak, att den gamle brudgummskjortan skulle fram
vid detta tillfälle. Vadser liktvis av den anledningen, att
det fanns ingens finare sådan. Lakan och ärngott skulle
däremot vara av nytt tyg och de vita hemstickade bomulls
sockarna saknades inte heller för mannens del.

På denna tillfälliga bädd (ett sofflock placerat i något av
rummen) fick nu den døde ligga både två o tre dagar, ty
i äldre tid var det inte brukligt att köpa likkistor färdiga,
den skulle beställas av bysmikaren. Vad än denne hade
för händer, måste han lägga ifrån sig, ty en så nödvändig
erfarenhet kunde man angelunda ställa sig ovvisande för,
det visste han mer än väl. Dessutom, hörde det till god ton
att på alla sätt stödja och hjälpa de sörjande och då det
gällde smärtefästet, var det aldrig bara tal om någon ersättning.
5 Så snart kistan var i ordning, målad och prydd kallade

man återigen de båda kvinnorna, för att lägga den döde i
kistan. Här kan man säga, att svärningen skedde något
olika, beroende på den dödes ålder. Att en flicka i tjugoårsåldern
bläddes som brud med slöja och myskrenna, det var
bara på sin plats ansett. Myrten var för övrigt en
växt, som alltid fräschas vid sådana tillfällen. Man bröt
små krusar av densamma, och fäste här och där på den vita
dräkten, och först sedan man sett en blomma i den dödes
högra hand, kunde detta arbete anses avslutat. Alla ringar och
smycken hade givetvis plockats av sedan vid svärningen och
vid detta tillfälle gällde också, att om någon av den dödes
anhöriga väntade barn, att denne ju så infann sig för att
få en hälsning, som man förvarade väl. Den kvinna, som var
i process gick i regel inte nära en likkista, men det kunde
ju vara förhållande där detta var alldeles omöjligt att undvika.
Det kommande barnet kunde få lyka på ett eller annat sätt,
därför vidtog man åtgärder för att skydda desamma.
Den lilla hälsningen brändes vid något tillfälle och blandades

med barns mat och nu ansågs det att man var fri från
denne stora risk.

Tregel höll man en kort andaktslund / bön och bibelläsning /
innan den dök för sista gången lämnade huset. Tustan
bars ut i en för ändamålet iordningställd likkammare inte
på lojen. Hög hade flitiga händer haft mycket att bestyr.
En sådan genomdags likkammare var visst inte gjord i
en handvändning. Det gällde att skifta av en plats omkring
fem meter på varje håll. Både tak som väggar spändes med
lakan och i varje hörn sattes en onbucka, som dölde alla skarvar.
Men likkammaren var ingalunda färdig än. Man klippade svart
kreppapper och gjorde quirlar och hängde i taket och på
väggarna fästes små gröna kvistar av granris. Mitt på fram-
väggen var placerat ett mindre bord (altarbord) vars duk
räckte ända ned till golvet. Två ljusstakar med levande ljus
pyntade altarbordet och eventuellt en vas med blommor, eller
rent av ett litet mygsten, som kanske tog sig utra bäst ut
på en sådan plats. Mitt emot altarbordet placerades en

kistan och locket lades löst på, ty det var mycket vanligt
för, att vänner och gränner kommo för att se den döda
som klädd och färdig.

En likkammare av detta slag, kunde man i våre bygder
få se ännu en och annan gång på fjärrstället, men man
hade i regel redan då börjat att förenkla desamma
betydligt. Ute i det fria gjorde man en groffa, av en
eller gran och kistan som under beredelsedagarna ställt i
något av uthusen, bars helt enkelt ut på begravningsdagen.
Altartorget med de två ljusen räknades inte heller här i
denna enkla likkammare, som egentligen var betydligt vackrare
än den föregående. Vid denne tid, hade det också blivit vanligt
med levande blommar som, inte minst vid sådana tillfällen
gaf det hela stanningsfullt.

I äldre tid, bar man liksom till kyrkogården. Som vi astu
var det ju så allmän föreställning som denna, att en brud höll
sig med häst, alla kärslos föredrogs med oxar, men då
det gällde en likfärd, var man öfverens om att sådana

skjultes passade rakt in. Därför var det väl inte mycket
att välja på, annat än bära den döde till gravan.
Flera byar här i socknen har öfver en mil till kyrkan, så
vi förstår, att det var förenat med både viljelja och ansträng-
ning (elimination för männen som byttes om att bära) då
en dylik processions skulle gå ut stäpet. I många fall,
hade man inte ens väg att följa, ty det var inte ovanligt
att man bodde i avkrokar, dit endast en stig ledde.
Sålunda måste man taga i beräkning, att terrängen en
längre sträcka kunde vara ganska svår att passera, med
en sådan böda att bära. Ingen kan erinra sig, hvar kört kulan
om, att man i dessa bygder begagnade likbär på den tiden man
bar lidet till kyrkogården. Det vill i stället synes som, att
man vid sådana tillfällen begagnade sig av "hängklen", som
det heter här. I varje by fanns det någon gård som höll
dessa hängklen, och att de vid behov gingo på lån det är en
given sak. Hängklen, var av hemvävt linne, cirka två meter
lång och tre till fem bred, försedd med frans i båda ändar.

Flängkilen som användes vid dessa tillfällen voro naturligt-
vis helt vita och skilde sig väsentligt från de, med samma
namn, som användes då det var frågan om att bära
barn till dopet. Dessa voro nämligen konstriket utsmyckade
med färgade broderier och spetsar. Ett sådant flängkile, finnes
här välbevarat kvar och man antar, att det är betydligt
över ett hundra år gammalt.

Ättnog, vi måske beundra våra förfäder, som i så många
hänseenden hade verkliga strepsor att utstå. Ett konars och
visa sig ohjälpliga, var icke tidens sed, ännu minst vid begravnings-
tillfällen. Ett stödja och hjälpa den dödes anhöriga på alla sätt,
det var liksom själsskrinet. Dock är det klart, att man drog
en suck av lättnad, då detta bruk, (att bära liken till kyrko-
gården), som sådant, helt avskaffades. Even om man icke
kan direkt fastställa vilken tid denna sed upphörde,
är man nämligen överens om, att det måske hava varit
på sextiotalet. Sj vi dock bestämt, att på sjuttioalet var
det inte omöjligt, att uppbära en hälskyts för ett

sedant ändamål. Att det fanns ett lag, (starka män) som
på annandans utförda sysslan i fråga är en given sak. På
dessa sätt, blevo också de gäster och skulle frakteras liksom
de övriga. Det berättas, från en begravning i dessa bygder,
någon gång i mitten av 1800-talet. Gästerna, inte minst
bårarelaget, hade blivit frakterade med mat och brännvin.
(dessa senare i allt för stor mängd) innan de gav sig iväg.
Detta gjorde, att deras gång blev reglande och när de skulle
passera den branta backen "strekeli" kus det sig inte bättre,
än att de slappade kistan, och dåligt gjord som den var,
gick den i k. och männen måste gå in i skogen och skära
vidjor och binda ihop densamma.

Detta var bara ett exempel, bland de många, hur man i äldre
tid räddade ut för vederwärdigheter vid dylika tillfällen, beroende
på de för tiden rådande förhållanden.

11 Enligt tid började man så snart sig göra lät, att köra liken
med hästkjuv till kyrkogården. Sedan man lagit bort
saken på en vanlig fjädervagn, utgjorde denne likvagn,

och användes i bygden i många år. Månnare bestämt ett
fyradigtal år, ty före år 1910 hade säkerligen ingen här i bygden
anlitat någon riktig likvagn. Så småningom började man med
denne lyx (det anmägs nämligen så) och, att det var de rika
och välbärgade som gingo före härvidlag, det är en given sak.
Snart var det en rådande sed, att beställa likvagnen samtidigt
som man köpte kista och klädsel. Allt förbränsken kunde man vid
denne tid få på begravningsbyrån i Uckerbygd och för m. hästar
för likvagnen ombesörjde man här. Att det var två svarta hästar
som drog likvagnen, det var bara på rika plats, menade man.
"Låsa för liket" Jo det har varit brukligt här så långt tillbaka man
kan erinra sig, och är alltför en rådande sed. Tidigare tid, var
det mindre vanligt, att man anmodade prästen, att komma och
läsa (dock hände det, om det var någon mera ansedd person som
var död) i stället var det någon av den dödes vänner/föräldrar
att denne var en gudfruktig hederlig man som fick detta upp-
drag. Att detta var prästens svarta lät man gärna påskina från
vissa håll, ty det mindre trevliga uttrycket "vedkastapräst"

kom gärna fram i dylika sammankommanden. Det oaktat håller
man som regel, (även sedan det nya systemet tillämpats att
föra kistan direkt till kyrkhuset) att en man i kisten med härdlig
vundel bör vara lika väl skickad som präster, att en sådan dag
saga de i den dödes hem församlade, ett allvarsord. Så länge
det ännu var brukligt med likfärd, (alltså likvagnen körde före
och efter densamma kommo begravningsgästerna allt efter
släkt och värdighet) brukade man gärna samlas omkring kistan
i kyrkhemmen, då denna lilla andaktshand som benämndes
"läsa för liket" försiggick. Under tiden hade man lockat till öppet,
dette kanske, för att om möjligt göra det ännu mer allvarligt
för de omkringstående, ty det var ju för desse man höll andakt.
En psalmsvers eller sång, som passade för tillfället sjöngs gemensamt
före och efter, och således på detta sätt, tog man under
Guds ords betraktande ett sista förväl av den döde.
Så snart man läst för liket och placerat kistan på likvagnen
gjorde var och en sig i ordning, att deltaga i processionen.
13 Under tiden det var gånge eller äkande på den, var man ytterst

maga, att var och en var på sin rätt plats. Närmost kistan kom
den dödas anhöriga och för övrigt släkten i sin helhet, ty dessa
(äro de enligt seden sådana) hade företrädde framför byborna.
Sen för dagen utsedda värden, hade att se till, att allt, även pro-
cessionen gick enligt de anhörigas önskan.

Prestaver, är endast något frägnaretid, då det gäller dessa bygder.
Visst fanns här prestaver kanske redan vid sekelöfket, men
ingående passade det att använda sådana för menige man.
Man förde komma senningen, allra närmast om man säger, att
först efter 1910-1912 kunde man en och annan gång på vår
kyrkogård se, att skulle processioner verka högtidligt, högtidligt,
skulle två åttio män, bära prestaverna före kistan.

År 1914 begravdes "gamla barnmarshen", fru Dovens härute
på Markaryd kyrkogård, att man prestaverade här och gjorde
det hela så högtidligt som möjligt, det var bara på sin plats
menade man, ty hon var en i bygden högt ättad kvinna.
Allis hörde det icke till det vanlige, att prestaver vid
begravning vid denna tid, men efter hand blev det mer

och mer allmänt. Nu för tiden förkommer det knappast en begravning utan prestering, oavsett vad rang och värdighet man har i samhället.

Sällan förekom det för att barn deltog i begravningsprocessionerna. Sådane voro i äldre tid så gott som helt uteslagna från alla offentliga evenemang. Endast ens sörghusets egna barn voro självskrivna deltagare i begravningsprocessionerna.

Däremot utgjorde kvinnorna ett större inslag här, åtminstone sedan ikända begravningsprocession var helt genomförd.

Däremot är inte sagt, att de gingo i bredd med sina män. Kvätern gingo män och kvinnor var för sig och det var ju nu, icke frågan om längre procession än från ingången till kyrkogården och till graven. Upppe i tornet, sålt kyrkaväktaren och höll utkik, och så snart han kunde skymta likbågen, skulle han börja ringa. Denne ringning var icke obligatorisk, sedan en överenskommelse mellan kyrkaväktaren och de sörjande, allt för att göra det hela så högtidligt som möjligt. På paller vid ingången sattes en kistan

och här skulle man invänta prästen och klockaren.
På utvall tid kommo dessa, sakta och värdigt och blottade sina
huvud, inför dödens allvar. I all hastighet, vände de omedelbart
och gingo från kistan till graven.

I äldre tid var det så gott som en stående regel, att jordfäst-
ningarna ägde rum på söndagen, före högmässan. Förhåll-
det jordfästning någon av söndagarna i veckan, så kan
man säga för givet, att det var någon mera aktad människa
som begravdes. Vaktfulltvis förhållanden, hade
kunde jordfästas en söndag, men gärna med den skillnaden
att det var efter högmässan. Under sådana förhållanden, hade
man ordnat jordfästning inre i kyrkan och att man vid
sådana tillfälle ingående hade sparat sig för arbete, det
visade sig tydligt. Där förut nämnda "gamla barnmorskan"
sorde vara den förste, som jordfästes inne i kyrkan, då
det gäller denna frövarning. För många, var denna högtid-
liga jordfästning ett minne för livet. Inte bara därför, att
kyrkan var så vackert prydd, med vit altarduk dekorerad

med myskan och annat grönt, utan kanske allra mest för
prästens för skändens gripande tal. Gång efter annan upprepade
han: "vad hon kunde det gjorde hon". Detta visste hundratals
mötarens frunt, och sjöls minns jag tydligt, att särskilt äldre
sådana hade mött upp man grämt här, för att få över vara
jordförskningan efter den man så högt höll om.

Alltförst är det ju värtigt, att prästen hålles gripelst och
här inrymmes bland annat åtminstone något, av den dödes för-
tjänster under livet. "Vårre tal", som det heter, var kanske
ännu mer brukligt i gången tid. Det berättas: man ersatte
prästen såväl kontant, som i naturen för att gripelstet skulle
bliva så fullödigt som möjligt. Det vill synes, som man
satt stort värde på, att från prästens mun höra berömmade ord
om den döde. Bara ett exempl. bland de många: Det var en
begravning från Åkulf, en äldre, välbärgad, väl oss tillägga:
hederlig och rättskaffens bonde, som var död. Alla dessa goda
egenskaper kommo naturligtvis fram i liktalet och den
dödes anhöriga voro säkerligen nöjda med föredraget i fråga.

Vad prästen hade mottagit i förskott för ett sådant tal var ingen, men en äldre kvinna bland begravningsgästerna räknade stå bredvid en av den dödes svärdöttrar och stötta denne i sidan och sade halvhögl: "nu har vi mått på för att förtäta tal".

På den tiden, var det alltså uteslutande prästen som höll varken tal, men längre fram i tiden på Sjögöhallet, eller så där kunde det kännas, att anköriga och vänner också behöfde några ord vid gravsten. Jordfästning inne kyrkan, började också vid denna tid så småningom att bli allmän, men ingelunda kostnadsfritt de första åren. Det hette att man skulle betala för "kyrkans blödd", ett arbete som utfördes av kyrkoväktaren. Numera ingår allt sådant arbete i kyrkoväktarens lön, och det vill också synas samman om man hade förutklarat det samma betydligt på senare år.

Sedan ett kettikåp är tillbakå, är alltså jordfästning inne i kyrkan en genomförd sed och ungefär lika gemensam är seden att kasta blommor i gravsten. Visserligen förekommer det, att jordfästning äger rum på söndagar (dock ytterst sällan) före

högmässan, men aldrig har man sett, att kistan stod kvar under högmässan. Alla begravning Gästerna följa med ut till graven och det är nu omedelbart sedan kistan är nedsläppt i gravens man börja källa tal. Dessa kunna bli både många och långa och det har hänt, att prästen har redan humisteg på predikastolen när begravning Gästerna äro förädlade att gå in för att övervara högmässan. Inte gjorde man sig heller särskilt bråttom, man skulle ju ättla i sorgstolarne och ingen gav akt på varken när man kom eller gick.

Djularungning, är givetvis det första som kommer på tal bland familjemedlemmarna, sedan man hämtat sig en aning efter dödsfallet, där i hemmet. I dessa församling har det sedan lång tid tillbaka varit kyrkovårdarens syssla att ringa, men givetvis mot betalning. Ty den lilla löns denne hade var mycket otillräcklig. Dessutom måste han lege en annan del tjäta, varje gång det kom på fråga. Således måste man alltid här vara beredd på dylikt och om än sysslan kunde överlåtas till någon i familjen, var det ändå

kyrkarkitekten sjelf som var ansvarad att ringning utfördes
efter bestämmelse. Det hette: att man skulle ringa själa-
ringning fjugo minuter. I vår församling har man aldrig
gjort någon skillnad på ringning för män och kvinnor men
för barn ringes man bara med en klocka.

Allt våra förfäder hade en djup vördnad för allt kyrkligt och
vi bekämpade inte minst klockorna, som boro ut budet att en
själ hade gått in i evigheten, höll man i helg och vördnad.
Om mannen var ute på äker och äng när klockorna ringde,
försommade han inte, att blotta huvudet och stanna en stund
i begrundan. Och kvinnorna, som i vardagslag i regel har ordet,
kunde inför klockornas ljud stanna och meditera och mer
än en gång fälldes det där uttrycket vid sådana tillfällen:
"Wenn man bei der Trauer hat Luft sein she le können!"

Testamentbalkringning, må väl vara den ringning, som förekommer
sedan allt är över och begravningsgästerna allt fördiga att lämna
graven. I äldre tid, var det brukligt, att begravningsgästerna
själv ägenskyfflade graven, men denna sed har säkerligen

inde tillämpade här de sista funktionerna. Allt man här i byggen
hade en viss ovilja för detta bruk, här man höst från många
håll och därför avskaffades det här långt tidigare, än i grann-
socknarna. Den grannisprydda graven, ville man se öppen så
länge som möjligt, och de sörjande lämnade den i regel allra
sist. Man räknade blomkukullerna, så långt det var möjligt,
fy detta, att ha så mer blommor i graven av vänner och anhöriga,
här för bleve en allmän sed, sedan ett streckialat är bekant.
Givetvis iakttog man samma ordning vid åkerfärden till hemmet,
som i regel skulle gå fort. Även vid åkerfärden, sökte man und-
vika, att det blev en lucka mellan skjularna, fy det betydde,
att det blev snart en likfärd igen.

Varför komfärden alltid skulle gå i "flygande fläng", som det heter
vet ingen, men om man fick lov att gissa skulle det inde
vara omöjligt, att det var kyrkkäppel som drog. Sådant
vänbedes så fort man kom inom dörren i hemmet. Här hade
flitiga händer kraft bestyr, fy det skulle ju bli ett rön-
gande kolas på eftermiddagen. Detta visste alle och sanningen.

alltså var stämningen bland gästerna en, en helt annan
än vad den var på morgnarna. Redan vid kryskheffet visade
det sig, att gästerna hade haft förning med sig, ty två eller tre
slags vetebranssar till kaffet var alls inte ovanligt. Andra
förningar, såsom bakelser, pudding och gröt förekom alltså vid
begravningskalas för. Den som var riktigt generös, hade gärna
tre slag förning, allt beroende på huru många dagar kalaset skulle
vara, ty dåliga var man i regel inte okenning om. Två dagars be-
gravningskalas var egentligen det mest vanliga och givetvis med
samma gäster. Tredje dagen hade man gärna ett litet efterkalas
med "strökarvingar" och andra, som hade bidraget med
röd och det.

Begravningskalas förekommer naturligtvis ännu, men på
ett helt annat sätt. Jordfästningen äger rum en söndag,
och gästerna äker direkt härifrån till något av köbellen
i Markaryd och äter middag, och det hela kan vara över-
stannat på två-tre kinnar. Ett gammaldags sådant
däremot, kunde vara till fram på "småkinnarna" ibland.

allt beroende på personalens förmåhet. Tingen av gästerna var
emot på att kolaset var i hemmet och för tiden helhet.
men det här var värdskapet som mena, att detta nya system
är betydligt enklare att realisera. Därför har man så
gott som helt gått in för detta system, och det gamla har vid-
lag, ja det är numera endast ett minne som dryffas
en och annan gång bland äldre personer här i bygden.
De olika kyrkofjänarna, såsom prästen, blockaren och kyrko-
väktaren hade givetvis ersättning för sina tjänster. Som bidegar
nämnds, erhöll prästen gärna ersättning i naturen, såsom en
skinka, en kalvskel eller rent av en fet får, för att inte
nämna alla de ostar och smörlankar som bara till Ullstads
prästgård. Sådant hade man bara tack för, och såväl givare
som mottagare tycks ha varit nöjda. Blockaren och kyrko-
väktaren mottog ersättning i pengar, och kyrkoväktaren som
hade utfört både ringning och grävning och diverse andra arbeten
hade kanske rent av tio-tolv kronor att uppvisa när det var
blev så dags. Prestaren och värdens hade också sina hederbevisningar.

och för sådant var det, och är, aldrig tal om någon ersättning.
Färd mot var det för en sådant regel, att vid begravningskalas
uppsamla pengar till kokerskan och vappesserskan, vilka togo
emot och tackade, för den minsta lilla skänk.

I äldre tid, gällde det också, att komma ihåg de fattige, med
någon extra godbit från begravningskalaset. Det kunde hända,
att dessa som bodde i trakten, kom ut och blev bjudna på efter-
kalaset den tredje dagen, man ännu mera viktigt var det,
att någon fick gå omkring om "lida sönungs", som det heter
här, till de små backstugorna här och där i bygden.

Att dessa stugor, skulle stort värde på denna lilla uppsmukt
minns jag mycket väl, ty sådana ärenden fick man gå mer än
en gång, då man var barn. Detta bruk var så vanligt för, i
samband med begravning, att om det av en eller annan orsak
hade uteblivit, skulle dessa fattiga känt en stor besvärkelse, ty
såväl de, som givarna menade, att det likaså kändes till, att
vara frikostig vid sådana tillfällen. Kanske det också var den
dödes önskan, att man på alla sätt skulle uppfylla, det

liggen emellan tid nära till hand att tro sådant.
Att den dödes önskuings orsående begravningen, kunde vara
klarlagda lång tid innan dödsfallet inträffade, det har vi
många ex. på, vi i minsta detalj hade man ordnat
allt. Således visste de sörjande, vilka som skulle anmodas
om att bära, var graven skulle vara och mycket annat
i samma stil. Naturligtvis respekterades den dödes önsk-
ningar så långt det var möjligt, och det är väl inte frött,
utan man menade, att mindas trevliga händelser kunde
inträffa, om man trotsade härvidlag och mere gjorde som
man själv tyckte. Det berättas: från den tiden då det ännu
inte var helt orsakat att bära liksom från hemmet till kyrka-
gården, en kenne från Ekshult, ville villkorligen bli buren
"till jorden", som han sade, och respekterade man inte detta,
skulle han vara före skjutsarna hemma. Ingen ville naturligt-
vis säga sig ut för denna risk och därför ordnade man så
att han blev buren, den drygt en mil långa vägen från Ekshult
till kyrkogården. En annan kunde förlade att få komma

en viss väg, den rinda förden och vem vill inte uppfylla dylika
önskaner, om det var möjligt.

Her i Markaryd är kyrkogården bebrun delad i två delar, som
man kallar den gamla och den nya. Allt man i äldre tid
hade en viss förkörlighet för den gamla, det framgick i många
sammanslagningar, där sålunda kom på tal. Släkten ville man komma
så nära som möjligt, och detta lags naturligtvis betraktade
vid bäp en gravplats. Det fanns ett område på kyrkogården
för som kallades "i lingen" och så snart man såg en äppelgrav
där, visade man, att det var någon av bygdens fattiga, som skulle
begravas. Her var det inte frågan om att köpa gravplats, ty
den allmänning var helt avsedd för dessa fattiga, från allt den
hans delar, att ett döfallet barn eller eventuellt ett spädbarn
skulle begravas samtidigt, ty då sattes den lilla kistan ned
i den öppna gravan, även om denna för döfallet var grävd i "lingen".
Varför den gamla kyrkogården är ena omsorgsfullt uthegnad
med en låg stenmur och trästaket över på vet ingen, men
man gör den slutsatsen, att det var för att hindra att någon

Ålättrade äres den, vilket var och är, strängeligen förbjudet.
 Flere länge det har varit brukligt med gravvårdar har ingen
 heller med säkerhet fastslå, men vi har gravvårdar på Markaryds
 kyrkogård där den dödes födelseår är 1801 och kanske ännu
 äldre, ty sannolika dessa gamla gravvårdar äro av gjuljärn
 och följaktligen äro medfarna av tidens tand, att man numera
 ej kommer till rätta med inskriptionen. Såväl dessa, som en del
 andra gamla gravvårdar kaller man i dessa dagar på att skaffe
 bort, ty vår kyrkogård är för närvarande under en grundlig
 renovering.

Om man säger, att de första gravvårdarna av kuggen sten
 började bli synliga i mitten av 1800-talet, kommer man
 nog sanningen närmast, ty här på Markaryds kyrkogård,
 finnes ett och annat sådant exemplar, just från den tiden.

Vi må emellertid märka, att det var endast rika och förmåna
 som på detta sätt begrafte minnet av sine avlidna de för tiden.
 Det fanns gravvårdar av sten för ännu längre tillbaka,
 27 men man vill påstå, att dessa äro liksom kungjorda och

betydligt enklare på alla sätt. Man var tydligen sparsam
med inskriptioner på gravvårdar på den tiden, ty något ut-
över namn, födelse- och dödsår finnes i regel inte.

I nyare tid, låt oss säga vid tiden omkring sekelskiftet,
hade gravvårdar fått ett helt annat utseende, höga och ståtliga
bård. de vara, menade man och då det gällde inskription,
possede det inte att vara smäktig. Det allt dödsäkt. man i
kosts och fö från den dödes meriter under livstiden.

Kanske denne varit en aktiv kristen, i så fall hade man
inte glömt att sitera kärnspråk i sin helhet såsom: "Jesu Kristi
Guds Söns blod renar i från alla synder eller" "De Guds
Lamman som borttager världens synd." o f o annat i samma
st. l. Däremot den avlidnes religiösa inställning varit helt "kyrklig"
d. v. s. endast svenska kyrkans verk samket hade förklarats,
visade sig detta i regel på vedertörandes gravvård, ty då
hade man helt enkelt säkerat en psalmvers ur svenska
psalmboken.

28 Verfn man placerar gamla gravvårdar intill i hägnaden

Hell kyrkogården vet ingen, men man kan väl få lov att
göra ett antagande: manna inte därför, att den dödes anhöriga
skole ha en möjlighet att få bekräfta dem, öfver sedan grav-
platsens icke längre värdes.

Tyngre tid värdes man i regel gravplatsen väl, antingen man
gör det själf eller öfverläter det åt andra mot utskottning.

De små gravkullarna äro sedan ett tyngre i att tillåta hell
försvunna. Man jämnar gravkullen så snart som möjligt
och endast en liten rabatt med blommor, som utmärker
platsen, är vad man tillåter sig härvidlag. Då det gäller val
av blommor på denna lilla rabatt, vill det synas som man
hade fruktade för pence, ty i mitta fall på hundre synas denna
dekorativa blomma prunka på gravplatserna under förtommaren.
På sen sommaren är det i vår tid öfvervägande rosor som blommor
på kyrkogården, naturligtvis därför, att man anser rosor vara blommor
som fylla alla anspråk, och endast det bästa är gott nog
att de kära anhöriga på kyrkogården.

Detta hindrar inte, att man i regel kommer väge lödagsvård

med lösa blommor och sätter i vas, för att gravplatsen skall
vara särskilt prydd under söndagen.

Sedan drygt ett sekel är bekant, anser vi sista lördagen
i maj för gravsmynkningsdag. Ingen vill utskylla att
pryda gravarna om sådan dag. Tycke endast mors grav
skall prydas på mors dag, utan även andra ankörigas
gravar sätter man en bukett blommor på, just denne dag
all gravsmynkning. Hos egenligen sammaren till, men en och annans
gång tänker man på gravplatsen där borsta kyrkogårdens och
gör följaktligen ett besök då och då. Till fars dag, dödskä söm-
dagen i november vill man väl gärna sätta en bukett
kransstemoner på gravarna. Eller till julkalgen, vem vill utskyl-
la att just på julafton lägga en kran av mossor på ankörigas
gravplats.

För att bringa ljuga är seden, förutom det en händelse eller
på kyrkogården en julkväll som ingen verken förr eller senare
sett maken till. Det brann levande ljus vid några av
30 gravarna där. All gravarna därmed bringa sade sinsemellan.

Had han detta betydelse för oss, var ingen. Smart upplämnade
man, att någon sapper till sig vid doktornas Sandbergs
känsligen nya grav. Nu började det att blomma, det var hennes
make doktorn, som på detta sätt ville fira den älskades minne
den högfideliga julkvällen. Vid begravningen var detta en sed från
hans hemtrakt (Södermanland) men då det gäller våra bygder
var det något alldeles nytt.

Givetvis förekom det gravsmyskning i äldre tid också, men
i betydligt mindre utsträckning. Två gånger om året, våren
och hösten, gav man sig iväg till kyrkogården för att, som
man sade, "bydda gravarna". Pärkranor, som vara så i kopen
då det gällde gravsmyskning i seklets början, hade egentligen
fyllt denna sin uppgift redan på Hjögatalet. På min mors
begravning 1924 hade vi utskutande levande blommor, men
nog fanns här ännu en och annan som tyckte, att de håll-
bara pärkranorna gjorde sig utmärkt som gravsmyskning.

Såväl pärkranor, som andra, med pappersblommor, kunde
man på den tiden få köpa i bygdens lantaffär. Pärkranor

förekomm mest till unga människors begravning. Detta berodde
därpå, att ungdomar brukade lägga tillsammans till en sådan
relativt dyrbar krans som, enligt vad man menade, fyllde
sin uppgift så väl på karnarens grav.

Man var i regel rädd om de dyrbara pärlkransarna, och därför
tog man hell enkelt ~~krans~~ vintern och på detta sätt
kunde en pärlkrans vara i många år. De billiga kransarna
av pepparblommor, förekomma också vid samma tid, i ganska
stor utsträckning, men för någon längre tid kunde man inte
räkna med att de kunde vara någon prydnad för gravarna.

Ingen kan med säkerhet fastställa, vid vilken tid det blev
allmänt bruk med begravningskransar, men vi vet, att i
 vissa fall förekomma de i slutet av 1800 talet. Vid denna
tid var det också modernt med minnestavlor, som någon tid
efter begravningen hängdes upp i hemmet. Man beställde dessa
minnestavlor av någon expert på området och det berättas, att
det skall ha funnits en sådan i Göterud, som fick beställning
32 på dylika tavlor, även från våra bygder. T. Hlinneryds socken

fanns också en sådan, "Bergs i Bohult" som han kallades, han tillverkade också minnesstenar i stor utsträckning på den tiden. Bida hade denna tillverkning endast som bisyssla och denne älskande, var en mycket outbildad snickare och dikt. mästare. Denna tillverkning fanns alltså inte direkt i dessa bygder, men alskern i fråga däremot fanns på många ställen i bygden på den tiden.

För femtan år sedan med sattes den första urnan på Nockums kyrkogård. Denne personen var en kornet från Timofon pappersbruk, som givetvis var inflyttad från annat håll, ty hade han varit en bygdens son, hade sådant (eldbegeggnings) säkerligen inte förekommit. Man har nämligen här en viss motvilja mot eldbegeggnare. Det oaktat, förekommer det en och annan gång, att en urna sättes ned i den s.k. urnakunden, men vi må märka, att hittills har det endast varit folk från högre samhällsklasser och inflyttade från andra håll.

Varje plats på kyrkogården, omkring det gamla urnakunden, eller gamla och nya kyrkogården, så snart den är inom denna inräknad

Var den hålles i helgd. Den sällsamma jorden, som är de dödas
viloplats, det är väl rent av naturligt, att detta respekteras.
Nem kan inte från bundenman blivit lörd, att inte ett blad
en planda för köras, då den står inom denna inhägnad.
Denna propaganda tycks ha slagit rot i gamla bre. ty ingen
har lust att vandralisera här.

Enligt traditionen finnes här på en plats i Markaryds
församling, närmare bestämt i byn Miskerkuult, en begrav-
ningsplats från den tid, då prästen köpte det vilt land.

På ett område här, är jorden upplagd i kullar, vilka man
mycket väl kan antaga vara gravar från den tiden. Skar brevid
flyter en bäck, som än i dag kallas för "dödbäcken", en benämning
som följer generation efter generation i århundraden. Ingen
kan naturligtvis garantera för full fakta härvidlag, men det
förefaller mycket troligt, att denna prestkyrkogård var
just här.

På tal om begravningsplatser, som man inte har annat
34 än den muntliga traditionen att stödja sig vid, kunde

man ju nämna vid "märkeskrön", en blom härifrån.
Här ligger en sten, där man insett ett kors. Traditionen
berättar; att en man är begravnen här. I äldre tid, berättades
den ena historien otroligare än den andra, vad man hade
sett just där och inte utare en viss sträck fördes man
där förbi. Dönningskulten i förhållandet vill jag emellertid
icke garantera för, men folk tror om dylikt var i varje
fall sådant, för om kring femtio år sedan.
En och annan gång kunde det hända även i äldre tid, att
den döde fördes till bårhuset, för att bisättas, men annan
ansåg detta som mindre hedersamt. Tydligen ville man
slinka undan beväis, som vore förenade med lik förde
från hemmet, på begravningsdagen. Bårhuset var ju på
den tiden endast ett skjul, där man kunde sätta in kistan.
Helt andra förhållande är det för närvarande. Sedan några
år tillbaka har vi ett vackert gravkapell, dit man förer
sine döda från att bisättas. Vackerligen följa anhöriga
med lik och i de flesta fall håller det en liten andaktslund.

här, anslutande den, som man får kallad "läse för liket".
 På kyrkorådets initiativ tillkom detta nya bruk. Man ansåg
 det givarna som ett nödvändigt steg i utvecklingen och samning-
 en att säga, uppskattas det numera överallt i bygden.
 Bland annat har man nu kommit ifrån besvär med att
 risa, vilket eljest var så vanligt då man visste att likbåget
 drog fram. Torle ans i kammern, gör man sig detta omak-
 numera. Risa och pryda gården till begravningsdagen var
 verkligen en omständlig procedur, som ingen gärna kunde
 eraklits, då det ännu var allmän sed. Minst sex granar i
 storlek som en vanlig julgran, måste man skaffa hem.
 En vid var sida om förstegstappan, två vid grändarna,
 och en vid var sida om ingången till likkammaren.
 Samtliga granar vasa toppade, eller rättare sagt toppen var
 bruten, men inte avskuren. En försvarlig mängd beskat
 granar, måste man också se till att fanns tillreds till
 begravningsdagen. Överallt omkring huset, på gården
 och ett gott stycke ut på vägen, stöddes granar allt för

hederbevisning för den döde. Vän grannar och vänner gjorde sig detta bevärr, kackade grannar och skörde på vägen, mitt emot böningshuset. Ingen ville smita ifrån denna vackra sed, som man visste, att den dödes anköriga verkligen satte värde på.

Vid begravningstillfället, pryddes också stugan på ett särskilt sätt, så allt skulle vittna om, att det var sorg i huset.

Alla pryddes satten under, ett par spindlarbarkning ljus på byrån, eller skåpet det var allt som fick förkamma i den vägen. Trehorn i förhöll kläddes med svart kreppapper, och alla tavlor och speglar överkläddes med vita dukar.

Det hela såg verkligen vemodigt festligt ut och det var just så det skulle vara, dessa dagar.

Så snart ett dödsfall inträffat i hemmet, kläder anköriga sig i sorgdräkt. Men i vardagslag märkas sorgen i dräkten, inga bysande plagg för förkamma, den första tiden. Den gamla seden, att gå sorgklädd ett år efter dödsfallet, ser man numera bara en förlegad önskt. Slöjan lämnar man redan efter

en anmärkning, sedan undan för undan, källa man efter ett halvt år, han hade klädes av vilken färg som helst. Tugen fästes sig vid dylikt mer för tiden, men i äldre tid, skulle det väck uppmärksamhet, om man inte iakttagit "sorgeåret", som det hette och även med klädseln bevisat, att den döda var i åtanke.

Vid begravningstillfällen hade alla kvinnor svarta pikkekläde till huvudbonad, men det sk. sorgsklädet, med en bred bård av sorgkrep, var en därt för den dödes ankörige.

År 1913 såg man de första sorgskläderna med slöjor, här i bygden. Det var en ung bondson, från bygdens rikaste bondgård, som begravdes. Dennes systrar, hade till begravningen lagt sig till med slöjor, (huvudmodet hade väl ett tiotal år desaförinnan slagit igenom) men som alltid då nya moder, framträdde, ställer man sig ovvisande, så och mer. Man kallade det för högfärd, som väl kunde undvikets i den stora sorgen. Emellertid var bruket med slöjor redan införskaffat och nästa gång det blev begravning, var detta redan en allmän sed.

Vid samma tid, blev det sed, att vid sådana tillfällen sätta

sorgbrud på männens hattar och på den nämnde begravningen
lär det nog vara första gång man såg även detta, då det gällde
denna bygd. Sorgen var stor och man ville markera det
i dräkten, det framgick tydligt även på ännu bars sorgbrud
den gången och jag förmodar, att det allt kvar åtminstone största
delen av sorgsär, ty sådant höll man höll på vid den tiden.
Modet ändrades, på trehundraårs sorgbrudet på rockupploget
och denna mod tycks vara ganska hållbar, ty något annat har
ännu inte förekommit här.

39 Alla begravningsgäster, och bara, var och är svartklädda om
sådan dag. Sorgen har nämligen höll talas om någon annan
färg är svart för sorg. Det är nog inte friskt utan, att
förklädet var också med, då det gäller kvinnornas sorgdräkt
i äldre tid. Här finns nämligen ett ex. pl. sådant, som man
mycket väl kan tänka sig hava tillhört en gammeldags sorg-
dräkt. Tygget till förklädet är svart moure och den breda svarta
spetsen, som pryder alla kinder tycks vara av mycket gott
material. Kan man också kan säga, att mördaren med

de svarta händerna också höllde till kvinnornas sorgdråk,
ty den var i varje fall med vid sådana tillfällen.
Den första tiden efter dödsfallet, och särskilt så länge den
döda låg oan jord skulle man inskränka sitt umgänge med
människor, eller minst passade det, att gå på bjudning
den närmaste tiden. Ungdomar från sorghuset måste också
finna sig uti, att minst tre månader efter dödsfallet hålla
sig ifrån alla världsliga tillställningar. Detta överensstämde
nog även med denna kinksätt, ty det hette: vi har ju sorg,
det passar inte! Emellertid voro detta första som kunde förgå
det som varit, ty efter hand kom man mer och mer i de
gamla gångarna.

40 Här i Markaryds socken, har ingen erinra sig varken
borgerlig eller ordensbegravning hava förekommit. Förmod
har det förekommit, då medlemmar av fackföreningen vid
Tinsfors papperbruk, har begravts, att man har fört fack-
föreningens fana, men det var på den tiden då ännu jord-
fästning i kyrkan var mindre vanlig. Nådyliga fall,

anlitades också musikkören, som under hela processionen
utförde sorgemusik. Detta gällde inte endast från kyrkogårds-
grändarna till gravarna utan ända från hemmet till kyrkans.

Musikanterna gingo vid båda sidor om likvagnen och begrav-
ningsgästerna följde efter i vita led.

Det prästerskapets inställning till denna sed var helt oaviserad
det framgick tydligt, men man tog ingen hänsyn till sådant,
ty det förekom flera gånger vid den tiden.

Än vid Tingsfors folksförening har man sedan lång tid
tillbaka en begravningskassa, som i äldre tid kallades för
hundrasommarsförening. Denna inlämnar sig alla utgifter för
begravningen. Vid varje medlems dödsfall, lades in krona
(det är möjligt att utgifter på begravning är år höjd) och på detta
sätt skönades den dödes anhöriga för dessa utgifter. Föreningen
begravningskassan fungerar längre ut i bygden eller ej så anlitas
begravningsentreprenör som utför alla bestyr i samband med begrav-
ning. Det förefaller också som allmänheten är nöjd med nu tidens
begravningskost och räknar även detta som ett steg i utvecklingen.

M. 14560: 42.

och upptecknare:

Berättare: Mingeberg Johansson

Landskap: Småland

Härad: Sunnerbo

Socken: Markaryd

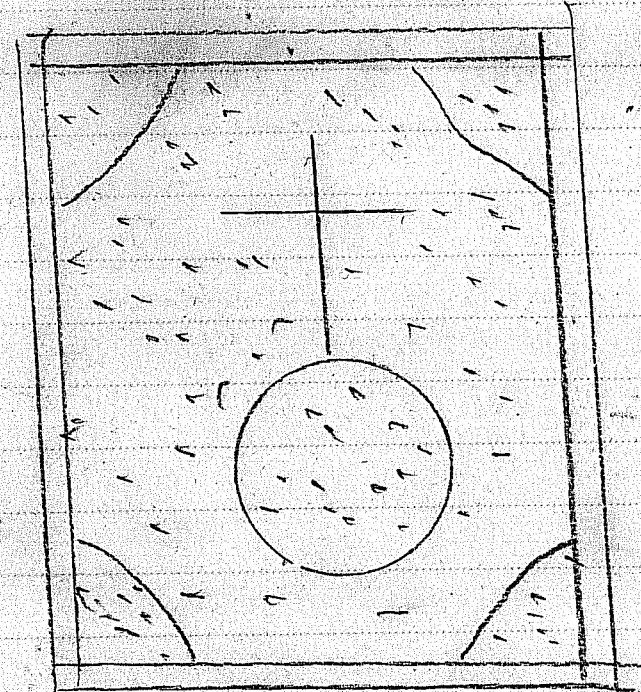
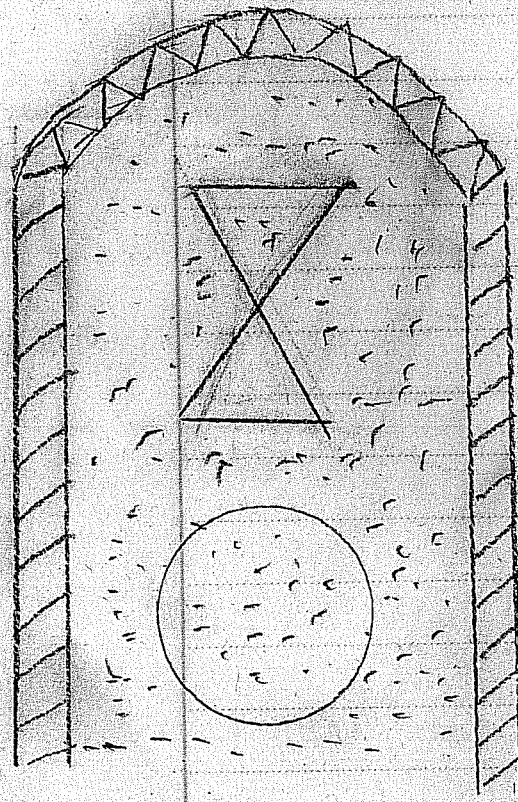
Berättarens yrke: husföreståndarinna

Berättarens adress: Markaryd

Uppteckningsår: 1958

Född år 1898 i Hinneryd

Upptecknare: *alika sätt att skrä vid begravning*

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen endast på den linjerade sidan